

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita	
Fakulta	Pedagogická fakulta MU
Habilitační obor	Pedagogika
Uchazeč	Mgr. Petr KNECHT, Ph.D.,
Pracoviště	Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity
Habilitační práce	Knecht, P. (2014). <i>Příležitosti k rozvíjení kompetence k řešení problémů v učebnicích a ve výuce zeměpisu</i> . Brno: Masarykova univerzita. 207 s. ISBN 978-80-210-7651-8.
Oponent	prof. RNDr. Danuše NEZVALOVÁ, CSc.,
Pracoviště	Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Text posudku (rozsah dle zvážení oponenta)

V souladu s čl. 2 odst. 6 směrnice děkana č. 1/2014 Zásady habilitačního řízení a řízení ke jmenování profesorem na PdF MU se oponent vyjádří k těmto bodům:

a. aktuálnost námětu

Mgr. Petr KNECHT, Ph.D. předkládá jako habilitační práci publikaci *Příležitosti k rozvíjení kompetence k řešení problémů v učebnicích a ve výuce zeměpisu*. Brno: Masarykova univerzita. 207 s. ISBN 978-80-210-7651-8. Tato publikace je jedním z výstupů projektu GAČR GPP407/12/PO59, jehož byl autor předložené publikace řešitelem. Zvolené téma je vysoce aktuální, neboť reaguje na situaci, kdy nově zaváděný koncept kompetence se stal součástí rámcových a školních vzdělávacích programů. Zatímco v zahraniční literatuře a výzkumu je tento koncept velmi dobře propracovaný, v naší pedagogické a oborově didaktické literatuře a zejména ve výzkumu je stále nedostatečně řešen. Zavedení pojmu kompetence do teorie a praxe lze chápat i jako příslib toho, že na scénu přichází nová kultura vyučování a učení. Tato nová kultura by měla napomoci řešit problémy spojené s informační explozí, globalizací pracovního trhu, nezaměstnaností, proměnami společenských norem, nerovností příležitostí aj. Vyvolává otázky, zda vzdělávací systém připravuje absolventy, kteří jsou schopni adekvátně reagovat na společenské, ekonomické a politické změny. Poté, co nová kultura vyučování a učení ohlásila svůj příchod na vědeckou scénu a některé její pojmy se etablovaly v dokumentech vzdělávací politiky, zbývá položit si otázku, zda a popř. jak proniká nová kultura vyučování a učení do školních tříd mezi učitele a žáky. Hledání odpovědi na tuto otázku není zajisté jednoduché a nedává možnost je řešit v celé šíři. Autor publikace se proto soustředil na jednu z klíčových kompetencí, která je prezentována v našich kurikulárních dokumentech, a to kompetenci k řešení problémů. Problém této kompetence řeší nejen z pohledu teorie, ale také si klade otázku, zda a popř. jak proniká kompetence k řešení problémů do školních tříd mezi učitele a žáky. Zvolené téma lze tedy velmi příznivě hodnotit a považovat za vysoce aktuální.

b. přístup k řešení

Cílem publikace je propojit teoretické a empirické poznatky obecné didaktiky, oborových didaktik a kognitivní psychologie se zkoumáním geografických učebních úloh ve školních učebnicích geografie a ve školní výuce zeměpisu na 2. stupni základní školy. Cílem výzkumu,

prezentovaného v publikaci bylo zjistit, zda učební úlohy v učebnicích a učební úlohy, které jsou zadávány žákům ve výuce zeměpisu, podporují rozvíjení kompetence k řešení problémů. Publikace je rozdělena na dvě části. V první části knihy jsou řešeny teoretické problémy pojmů, vztahujících se k následnému výzkumu, který je stěžejní v druhé části. V první části se autor zabývá teoretickým výzkumem odborné literatury a kurikulárních dokumentů, vztaženým k pojmům učební úloha, nová kultura vyučování a učení, kompetence, problém, řešení problémů, problémová úloha, problémová výuka. Autor zkoumá definice a klasifikace těchto pojmů v literatuře, provádí jejich komparaci a zaujímá vlastní postoj a uvádí definice, ze kterých bude vycházet ve vlastní práci. Tato část je zpracována velice důkladně, systematicky, strukturovaně a logicky. Byl zkoumán velký počet zahraničních i českých literárních pramenů, převažují práce publikované zejména v němčině a angličtině. Po každé části následuje shrnutí nejdůležitějších poznatků. Za velice cenný a konstruktivní lze považovat navržený trojdimenzionální model příležitostí k rozvíjení kompetence k řešení problémů ve výuce zeměpisu (1.9.2). Navrhovaný model je rozdělen do tří dimenzí, které zahrnují výchozí poznatkové domény modelu – obecně didaktickou (systémovost), psychologickou (komplexita) a pedagogickou (náročnost). V každé dimenzi se pak rozlišují tři dílčí úrovně jejich rozvinutí, na základě kterých je možné vypovědět, jak určitá úloha nebo určitý typ úloh přispívá k rozvíjení kompetence k řešení problémů. Model je velmi dobře teoreticky propracovaný a je aplikovatelný v empirickém výzkumu. Obtížný pravděpodobně bude pro využití ve školní praxi.

Celkově lze říci, že tato teoretická část publikace je zpracována na velmi dobré vědecké úrovni, opírá se o velký počet citací a je značným přínosem pro teorii obecné didaktiky i oborových didaktik. Lze konstatovat, že autor učinil značný krok ke zkvalitnění a zvýšení vědeckosti obou didaktik.

c. použitá metodologie

Druhá část předložené publikace je věnována výzkumu problémových učebních úloh v učebnicích a ve výuce zeměpisu. Autor správně označuje výzkum za deskriptivně explanační. Spojuje výzkum kurikula a výzkum výuky. Cílem výzkumu je v učebnicích a ve výuce zeměpisu identifikovat, popsat a analyzovat učební úlohy podporující rozvíjení kompetence k řešení problémů. Z uvedeného cíle stanovuje pět dílčích cílů, které jsou formulovány logicky, komplexně, hierarchicky správně a splnitelně. První částí výzkumu je analýza pěti učebnic zeměpisu, které byly vydány pěti různými nakladatelstvími. Bylo analyzováno 1229 učebních úloh. Hlavní použitou výzkumnou metodou byla obsahová analýza a to jak kvantitativní, tak i kvalitativní. Výzkumná metoda byla zvolena optimálně vzhledem k stanoveným cílům a vedla k vyčerpávající odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Výzkum probíhal v letech 2012-2014 a byl rozdělen do čtyř navazujících fází. První fáze spočívala v rešerši související literatury i empirických výsledků. Výsledkem je teoretický model, pomocí něhož byly identifikovány a analyzovány problémové učební úlohy. Cílem druhé fáze bylo vytvořit kategoriální systém splňující kritéria validity a reliability. Tento cíl byl naplněn. Ve třetí fázi proběhla analýza problémových úloh ve vybraných učebnicích zeměpisu a byl zhodnocen jejich didaktický potenciál s ohledem na požadavek rozvíjení kompetence k řešení problémů. Ve čtvrté fázi výzkumu byla provedena analýza vybraných problémových úloh ve výuce zeměpisu, zachycených na videozáznamu. Celkově použitá metodologie je vhodná a aplikovatelná ve výzkumu učebnic i výuky jiných vyučovacích předmětů. Na základě navržené a užití výzkumné metodiky lze stanovit jaké učební úlohy podporují rozvoj klíčových kompetencí. Autor poukazuje i na limity použité metodiky.

d. kvalita a správnost dosažených výsledků

Výsledky výzkumu jsou přehledně zpracovány v třetí části publikace. Analýza učebních úloh ve zkoumaných učebnicích ukázala, že úlohy, které vedou jednoznačně k rozvíjení kompetence k řešení problémů jsou zastoupeny cca 3%. V učebnicích dominují úlohy, které vykazují nejnižší potenciál k rozvíjení kompetence k řešení problémů. Takové úlohy jsou zacíleny především na zapamatování či zopakování jednotlivých faktů. V další subkapitole této části je analyzováno 7 výukových situací z videozáznamů vyučovacích hodin zeměpisu. Autor uvádí, že výsledky realizovaného výzkumu podávají svědectví o tom, že se v českých školách ve výuce zeměpisu problémové učební úlohy, jak jsou vymezeny v teoretické části práce, téměř neobjevují. Ve videozáznamech bylo identifikováno sedm výukových situací, které mají alespoň částečný potenciál rozvíjet kompetenci k řešení problémů. Ukázalo se, že přibližně v jedné osmině pozorovaných vyučovacích hodin byli žáci aktivně konfrontováni s problémovou učební úlohou. Ve výzkumu byly formulovány hypotézy, k jejichž ověření bylo použito neparametrické analýzy rozptylu. Všechna získaná data jsou přehledně zpracována v tabulkách a sloupcových grafech. Dosažené výsledky jsou vědecky správné a odpovídají realitě. Autor je si vědom skutečnosti, že každý výzkum v oblasti pedagogiky je vždy zjednodušením složité reality.

e. původnost dosažených výsledků

Dosažené výsledky jsou původní, tento výzkum nebyl u nás doposud realizován. Autor publikace se ve své dosavadní publikační činnosti již zabýval zkoumanou problematikou. V publikaci jsou srovnány prezentované výzkumy s jinými obdobnými výzkumy jak u nás, tak i v zahraničí.

f. uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání

Získané výsledky lze využít ve vzdělávací politice, tvorbě kurikulárních materiálů a tvorbě učebnic. Výzkumná zjištění upozorňují na obecnější problémy školního vzdělávání. Publikace je přínosem pro rozvoj obecné didaktiky i didaktiky zeměpisu.

g. uplatnitelnost výsledků v praxi

Předkládaná práce má ambici přispět spíše ke zmapování aktuálního stavu praxe než k jeho nápravě. Vytváří vědění pro další porozumění problémům geografického vzdělávání na základní škole. Výsledky výzkumu učebních úloh v učebnicích a ve výuce zeměpisu vedou k požadavku zavádění nové kultury učebních úloh do vzdělávací praxe. Práce předkládá návrh konkrétních opatření pro tvorbu učebnic a vzdělávací praxi (s.166-168).

h. formální úprava a jazyková úroveň práce

Text je psán srozumitelně a jasně. S uspořádaností, přehledností a jazykovou úrovní předložené práce lze vyjádřit spokojenost. Jazykové vyjádření je přesné a odpovídá provedenému výzkumu. Jazyk je kultivovaný a bezchybný. Stejně tak grafické zpracování je velmi dobré.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

1. Navrhněte alespoň dvě zásadní doporučení pro výuku obecné didaktiky v přípravě budoucích učitelů, která by vedla k uplatnění z výzkumu vyplývajícího požadavku zavádění nové kultury učebních úloh do vzdělávací praxe.
2. Jaké vidíte souvislosti mezi problémovými úlohami a badatelsky orientovanými úlohami? V předkládané publikaci se jen velmi stručně vyjadřujete k BOV, které považujete za spíše orientované na dovednosti.

Závěr

Habilitační práce Petra KNECHTA *Příležitosti k rozvíjení kompetence k řešení problémů v učebnicích a ve výuce zeměpisu*. Brno: Masarykova univerzita. 207 s. ISBN 978-80-210-7651-8 **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika.

V....Olomouci.....dne...6. prosince 2015.....

Danuše Nezvalová